ژان پۆل سارتەر و توندوتیژی

وەرگێڕان و ئامادەکردنی لەفارسییەوە: سۆران خەدیری پوور

توندوتیژی و نەفرەت لە بەرهەمەکانی سارتەردا پێگەیەکی تایبەتیان هەیە و تاڕادەیەک کە چەند نووسەرێکی وەک هانا ئارێنت و ڕیمۆن ئارۆن ڕەخنەی لێدەگرن و وتەکانی سارتەریان سەبارەت بە توندوتیژی بە نابەرپرسانە زانیوە. ڕیمۆن ئارۆن، هاوڕێی دێرین و هاوپۆلی سەرەتایی سارتەر، وتوویەتی کە هەندێک لە بەرهەمەکانی ئەو سەبارەت بە توندوتیژی دەکرێ لە زومرەی بەرهەمەکانی مەیلەو فاشیزم ئەژمار بکرێت. هەندێک لە خوێنەرانیشی کەشوهەوای چیرۆک و ڕۆمان و شانۆنامەکانی ئەویان بە ڕەش بینانە و هیوابڕاوانە و پاڵنەر بۆ خۆکوژی دەزانن. هەر بۆیە ڕەنگە خوێنەری بەرهەمەکانی سارتەر مافی ئەوەی هەبێت کە لە خۆی بپرسێت بۆچی لە نووسراوەکانی ئەودا وەها دوژمنکاری و نەفرەتێک پەیوەندی مرۆڤەکانی لە خۆگرتووە. ئایا ئەو لە منداڵیدا زۆر بەرەورووی چاوەکانی لە منداڵیدا و ڕواڵەتێکی ناجوانێک کە پێی بەخشیبوو، ڕەنگە ئاوزانێکی لە دوژمنایەتی و نەفرەت لە ژیانی مرۆییدا پێدابێت کەدواجار ڕووداوەکانی جیهانی دەرەوەش مۆرکی ڕاستەقینەی پێبەخشیبێت. سارتەر بە هۆی دووبارە مێرد کردنەوەی دایکی ناچار بوو بەشێک لە ژیانی خۆی لە شارە بچووکەکانی فەرانسە تێپەڕ کات و "ناخۆشی" ژیانی شارە بچووکەکانی بە هەموو لەشییەوە هەستپێکرد، بەڵام "شاربچووکەکان" (هەموو شارێک جگە لە پێتەخت) بۆ سارتەر تەنیا "ناخۆشی نەبوو، ئەو بۆ "نووسین"یش کاتی بوو و ئەمەش ڕێک ئەو کارە بوو کە لە منداڵییەوە زۆری حەز پێدەکرد و پرۆڤەی بۆ کردبوو.

سارتەر هەروا کە خۆی وتوویەتی، بەر لە جەنگ، هیچ هێڵێکی پەیوەندی لە نێوان خۆی و کۆمەڵگای نەبینیوە. کاتێک کە لە ساڵی

ڕیمۆن ئارۆن

هانا ئارێنت

توندوتیژی بۆتەوە کە پەیوەندی مرۆڤانە بەمجۆرە توندوتیژانە هەڵدەسەنگێنێت؟

سارتەر دوو ساڵان بوو کە باوکی مرد، بەڵام تا تەمەنی یانزەساڵەیی کە دایکی دووبارە مێردی کردەوە، هیچ باوک یان براو یان خوشکێکی نەبووە کە بیەوێت لە سەر "داگیرکردنی باوەشی دایکی" لەگەڵ ئەو لە کێبەرکێدا بێت و هەروا کە خۆی دەڵێت دایکی "هی خۆی" بوو. جگە لەخۆشەویستی دایک، ئەو لە خۆشەویستی باوەگەورە و دایەگەورە و دایە ئەڵمانییەکەشی بەهرەمەند بوو. بەڵام سارتەر بەر هەر حاڵ هەتیو بوو و زەربە وێکەوتنی یەکێک لە

(□□□□) لە پەیمانگای باڵای تەواو دەبێت، بۆ خۆی بۆچوونێکی هێنا گۆڕێ کە بە پێی ئەو بۆچوونە، ئەو "مرۆڤێکی تەنیا" بوو کە مافی ئەوەی نەبوو لەڕێگەی سەربەخۆیی ئەندێشەکەی لەگەڵ کۆمەڵگا نەیار بێت. ئەو لەسەر ئەو بڕوایەبوو کە هیچ شتێک بە کۆمەڵگا قەرزدا نییە و کۆمەڵگاش هیچ دەسەڵاتێکی بە سەر ئەودا نییە. ئەو ئازادە. هەر لەم ڕووەوە، سارتەر دەڵێت کە "من لە هەموو سەردەمەکانی پێش جەنگ هیچ باوەڕێکی سیاسیم نەبووە و لە هەڵبژاردنەکانیشدا بەشداریم نەدەکرد" (میشێل وینۆک، سەدەی ڕووناکبیران، وەرگێڕانی میهدی سمسار، لاپەڕەی □□□). بەڵام

ئەویش وەك هەموو خەڵك "دڵی لەگەڵ چەپ" بوو. باقی هاوڕێیانی سارتەر، پۆل نیزان و ڕەیمۆن ئارۆن، زووتر لە سارتەر گەیشتنە بلووغی سیاسی. بەڵام سارتەر ئەمەی کردبووە دروشمی ژیانی خۆی کە یەکەم بنووسێت و دواتر لە پاڵ ئەودا ژیانێکی باش و بەختەوەرانەشی هەبێت. هەڵبەت ژیانی بەختەوەرانە، بۆ سارتەر ژیانی بورژوایانە نەبوو. چونکە خۆی دژی ئەم بورژوایە بوو کە لەو لە ڕۆمانی "هێڵنج" (□□□□) و چیرۆکی کورتی "دیوار" (□□□□) دا نووسیبووی. پاڵەوانەکانی سارتەر لەم دەورەیەدا وەك خۆی تەنیان و کردەوە و خودەی کەم تا کورت ئانارشیستیانە و چێژخوازانە و ئاشیتخوازانەیان هەیە.

بەڵام هەرکە ساڵی (□□□□) لە لایەن ئەرتەشەوە بانگدەکرێت بۆ سەربازی، "کۆمەڵگا" لە پڕدا دەچێتە ناو مێشکی سارتەرەوە. سارتەر دەچێت بۆ جەنگ و لە هێڵی "ماژینۆ" خولی "جەنگی دەستکرد" دەبینێت و نووسینی "تەمەنی عەقڵ" یەکەمین بەشی سیانەی "ڕێگاکانی شانازی" (کە بریتییە لە سێ ڕۆمانی "تەمەنی عەقڵ"، "هەڵپەساردن" و "دڵمردوویی") دەستپێدەکات.

سارتەر لە هاوینی ساڵی (□□□□) بە دەستی ئەڵمانییەکان بەدیل دەگیردرێت و ساڵێك لە کەمپی دیلەکان دەمێنێتەوە، بەڵام لە مارسی ساڵی (□□□□) بە بەڵگەی پزشکی ئازاد دەبێت. سارتەر توانی بووی ئەڵمانییەکان رازی بکات کە چاوی نوقسانە و نابینێت.

سارتەر لەمەودوا ئیتر ناتوانێ "تەنیا" بێت. ئەو ناچارە کە ڕێزی خۆی هەڵبژێرێت. دەکەوێتە بیری خەبات دژی داگیرکەران و بۆ ئەم کارەش دەستەدەکات بە ڕێکخستن، چونکە سەرکەوتنێك لەم کارەدا مومکین نازانێت، دەستەدەکات بەنووسینی شانۆنامە و وتارە سیاسییەکان. سارتەر لە ماوەی ساڵەکانی جەنگدا شانۆنامەی "مێشەکان" (□□□□) و شاکارە فەلسەفەییەکەی خۆی واتە "بوون و نەبوون" (□□□□) و "دەرکەی داخراو" (□□□□) بڵاو دەکاتەوە.

سارتەر لەمڕۆدا

ئەمڕۆکە چی لە سارتەر ماوەتەوە؟ سارتەر نووسەری ڕۆمان و چیرۆك و شانۆنامە و ژیانامە پڕپایەخەکان بوو کە ئێستا بەشێك لە فەرهەنگی مرۆڤایەتی پێکدێنێت. ئەو هەڵەی سیاسیشی بوو و خۆی ئەنجامی زۆر یەك لەوانی لە ژیانی خۆیدا دی و بۆچوونەکانی خۆی گۆڕی. بەڵام بۆ سارتەر لەئەندێشە فەلسەفەی سەدەی بیستەم دەکرێ چ پلەیەك لەبەرچاو بگرین؟ بەناوبانگە کە فۆکۆ وتوویەتی، سارتەر فەیلەسووفێکی سەدەی نۆزدەیە کە دەیەوێت بیر لە سەدەی بیستەم بکاتەوە. بەم پێناسەیەوە ئایا شتێك بۆ وتن ماوە سەبارەت بە سارتەر؟ ئایا ئەندێشەکانی سارتەر ئێستا بە مێژوو ئەندێشەکان پەیوەست بوون و لەمیانەی ئەندێشەیەك کە بە "پۆست مۆدێرن" بەناوبانگە قسەیەکی بۆ وتن پێ نییە؟ ئەندێشە ئێگزیستانسیالیزمی سارتەر سەبارەت بە ئازادی و بەرپرسایەتی تاك و ئەگەری بوونی بوونی ئێمە و مەودایەك کە ئێمە لە خۆماندا هەیە، هەروا دەتوانێت بۆ فەلسەفەی نوێ گرنگ بێت. بەڵام سارتەر ئەخلاق گەراش بوو و تێدەکۆشانێك کە بۆ هێنانە ئارای بۆچوونە ئەخلاقییەکەی لە خۆی نواندی دەتوانێت بۆ فەلسەفەی "پۆست مۆدێرن" گرنگ بێت.

و سەرئەنجام ڕەنگە بێ بۆنە نەبێت کە باس لە "سارتەر و تونلوتیژی" بە وتەیەك لە ڕەیمۆن ئارۆن کۆتایی پێ بێنین. کاتێك کە لە "ئێکسپرێس" لە ستایشی سارتەردا دەنووسێت: "سارتەر لە ماوەی ژیانی خۆی لە قووڵای ناخی خۆیدا یەك کردەخواز مایەوە، هەرچەند کە بۆ پێویستی لۆژیکی ڕەهای شۆڕشگێڕی پێی بۆ ناو ئەو بازنەیە کێشرابێت کە کۆمەڵێك دەق سەبارەت تونلوتیژی بنووسێت کە نموونەی ئەو پێشەکی کتێبی «"دۆزەخییەکانی زەوی"»یە کە دەتوانێت لە بژاردەی ئەدەبیاتی مەیلەو فاشیزم پۆلێن بکرێت «...» ئەو هەرگیز خۆی نەدا بەدەست ژیانێکی کۆمەڵایەتییەوە کە بە شێوەیەك کە دەیدیت، و بەشێوەیەك کە دادوەری لە سەر دەکرد و لە سەر شانی ئەندێشە و ئایدیایەك کە لە چارەنووسی مرۆڤایەتی کە لە زەینی خۆیدا وێنای دەکرد. یۆتۆپیا؟ میلیتاریزم؟ ڕەنگە بانەر لەمانە. هیوا یان چاوەڕوانی جۆرێکی دیکە لە پەیوەندی لە نێوان مرۆڤەکاندا. لەڕوانگەی ئارۆنەوە، سارتەر "ژیانێکی تراژیکی مرۆڤی کردەخواز ژیا کە لە دارستانی سیاسەتدا سەرگەردان بوو. (میشێل وینۆك، لاپەڕەی □□□)

***(ئەم وتارە بەشێك لە وتارێکی درێژە بە ناونیشانی ژان پۆل سارتەر و تونلوتیژی)**

سەرچاوە:

(انلیشەهای فرانسوا در قرن بیستم: خانەهای **هنرمندان**)